

Variabilita: Proměnlivost v rámci celkového areálu je značná, v rámci ČR relativně malá, především v kvantitativních znacích. Rostliny mohutnějšího vzrůstu, s lodyžními listy bohatěji členěnými, s úkrojky až 5četnými, jsou označovány jako *f. elatior* (PETERM.) THELL.

Ekologie a cenologie: Suché travnaté a křovinaté stráně, meze, železniční a silniční násypy, suché silniční příkopy, svahy úvozů, pastviny, úhory, okraje cest, výslunné lesní okraje, někdy jako plevel v lemech polí a ve vinicích. Druh poměrně světlomilný a teplomilný, subkontinentálně laděný, vázaný na suché, hlinitojilovité půdy, někdy i písčité, převážně značně alkalické, často vápnité. Rozmnožuje se jak generativně, tak vegetativně adventivními pupeny na kořenové hlavě, v extrémních podmínkách suchých travnatých stanovišť může se šířit jako stepní běžec celými svinutými rostlinami. Stepní charakter rostliny se projevuje i v odolnosti vůči požárům (vypalování suché trávy na stráních, mezích a železničních náspech), díky bohatým tuhým zbytkům listů při bázi rostliny, zakrývajícím pupeny. Je diagnostickým druhem společenstev svazu *Convolvulo-Agrophyron*, zastoupen bývá i ve společenstvech svazů *Onopordion acanthii*, *Festucion valesiacae*, *Alyssoidis-Sedion albi*, *Geranion sanguinei*, *Caucalione lappulae*, popř. *Dauco-Melilotion*.

Rozšíření v ČR: Těžiště rozšíření je v termofytiku, ale značná část lokalit leží i v klimaticky příznivějším mezofytiku, především v s. a z. Čechách. Šíření do okrajových území probíhá převážně viatickou migrací, tj. podél železnic a silnic. Železniční násypy jsou jedním z hlavních stanovišť, kam se druh uchyluje na úkor stanovišť přirozeného charakteru. Šíření tohoto druhu např. na Příbramsku a jinde v Podbrdsku bylo sledováno v 1. polovině 20. stol. Kromě horských oblastí jsou značné absence v j. Čechách, na Českomoravské vrchovině, ve Slezsku a na nejvýchodnější Moravě. Výškově zaujímá planární až suprakolinní stupeň (max.: Vlčkovice u Mariánských Lázní, ca 680 m). – Mapy: SLAVÍK in Květena ČR 5:31, 1997.

T: všechny fyt. o., řidčeji ve 3. Podkruš. pán. – M: 24. Hor. Poohří (vz., např. Stebnice, ostatní většinou jen lit.), 25. Krušno. podh., 26. Čes. les (Salajna; Labuť), 27. Tachov. bráz., 28. Tep. vrchy, 29. Doup. vrchy, 30. Jesen.-rak. ploš., 31a. Plz. pah. vl.,

32. Křivokl., 33. Branž. hv. (Chudenice), 34. Plán. hřeb. (Nepomuk), 35. Podbrd. (hojně), 36. Horaž. pah., 37. Šum.-novohr. podh. (ve všech fyt. p., tvořících okruh Předšumavské vápence, dále ve fyt. p. e, h, j, v ostatních pravděpodobně chybí), 38. Bud. pán. (Smrkovice; Milenovice; Vodňany; Netolice; Heřmaň; České Budějovice, nádraží), 39. Třeboň. pán. (Soběslav, Vápenka; Chlebov; Přehořov; Horní Pěna), 40a. Pís.-hlub. hřeb. (Týn nad Vltavou), 41. Stř. Povlt., 42a. Sedlč.-milev. pah. (Křepence; Sedlčany; Milevsko), 42b. Táb.-vlaš. pah., 43a. Čert. břem. (Jistebnice), 44. Mileš. stř., 45. Verneř. střed., 46c. Růžov. tab. (Růžová), 46d. Jetřich. sk. město (Dolní Chřibská), 49. Frýdl. pah. (velmi vz.), 50. Luž. hory (Líška), 51. Polom. hory, 52. Rak.-bez. tab., 53. Podješ. (vz.), 55. Čes. ráj (nerovnoměrně, v teplejších částech), 56b. Jil. Podkrk. (Chlum), 57. Podzvič. (vz., např. Svatojanský Újezd), 60. Orl. opuky (roztr.), 62. Litomyš. pán. (roztr.), 63. Českomor. mezih. (roztr.), 64. Říč. ploš. (jen místy), 65. Kutnoh. pah. (roztr.), 66. Hornosáz. pah. (Zbraslavice; Zhoř; Hodkov; Havlíčkův Brod – Pohled), 67. Českomor. vrch. (Jindřichův Hradec; Lipnice nad Sázavou; Červená Řečice; Humpolec a okolí; Pelhřimov; Plandry; Horní Kosov; Dvorce; Jihlava; Henčov u Jihlavy; při jv. hranici fyt. o.), 68. Mor. podh. Vysoč., 69a. Železnoh. podh. (vz.), 70. Mor. kr. (vyžaduje potvrzení), 71a. Bouz. pah. (vz.), 71c. Drah. podh. (vz.), 72. Zábř.-unič. úv. (nejsevernější výskyt v Pomoraví: Bludov), 73a. Rychleb. vrch. (Vápenná – Nýznerov), 74a. Vidn.-osobl. pah. (Supíkovic), 74b. Opav. pah. (Skrachovice; Holasovice; Neplachovice; Loděnice – Velké Heraltice; Opava; Třebom), 75. Jes. podh. (Šternberk – Těšíkov; Kružberk – Budišov nad Budišovkou), 76. Mor. brána (nerovnoměrně, místy vz. až roztr., většinou chybí), 77. Středomor. Karp. (hlavně v nelesních územích), 78. B. Karp. les. (v nižších polohách), 79. Zlín. vrchy (roztr.), 80a. Vset. kotl. (vyžaduje potvrzení), 81. Host. vrchy (vz. při okraji fyt. o.), 83. Ostr. pán. (Polanka nad Odrou; Jistebník; Klimkovice), 84a. Besk. podh. (Sviadnov; Skalce; Staříč – Chlebovice).

Celkové rozšíření: Evropa od sv. Španělska (Katalánie a Kastilie) a Francie přes stř. Evropu do Pobaltí (ještě j. Švédsko) a přes s. Itálii na Balkán, Ukrajina a j. Rusko, Malá Asie, Sýrie, Irák, Írán, Afghánistán, jz. Sibiř; druhotně v Nizozemí, Velké Británii, Severní Americe (New York, Pensylvánie, Missouri, Kansas) a Střední Americe (Kostarika), snad také v Maroku a Alžírsku. V meridionálním a submeridionálním pásu hlavně v horách, v temperátním pásu v nižších polohách. – Mapy: WEINERT Arch. Naturschutz Landsch.-Forsch. 13:131, 1973; MEUSEL et al. 1978:311; HULTÉN NE 1986:707.

Význam: Kdysi byly hořce chutnající prýty této rostliny pod označením *Herba falcariae* užívány jako léčivý prostředek. Obsahují malé množství éterických olejů. Údajně podporují trávení u domácích zvířat.

Poznámka: Z houbových parazitů jsou nejčastější *Erysiphe heraclei* DC. ex ST.-AMANS, *Puccinia sii-falcariae* SCHROET. a *Ramularia falcariae* SAVINCEVA.

24. *Petroselinum* HILL – petržel *)

Petroselinum HILL Brit. Herb. 424, 1756.

Lit.: DOMIN K. (1928): Petržel kuchyňská (*Petroselinum hortense* Hoffm.) a její původ. Věda Přír. 9:91. – AIRY SHAW H. K. (1938): XXXIX. The correct name of the common parsley. Bull. Misc. Inf. Kew 1938:256–258. – HORE A. (1981): Karyotype and meiotic behaviour of the different varieties of the species *Petroselinum crispum* (Mill.) A. W. Hill (Apiaceae). Caryologia, Firenze, 34:95–105.

*) Zpracoval P. Tomšovic

Dvouleté lysé byliny s přímou větvenou lodyhou. Listy 2–3× peřeně členěné až složené, přízemní řapíkaté, lodyžní ± přisedlé. Okolíky vyklenuté, z četných okolíčků, obal i obalíčky vytvořeny. Květy oboupohlavné nebo pouze samčí, zelenobílé. Dvounažky vejcovité až protáhle vejcovité, ze strany mírně smáčklé, s karpoforem až k bázi rozděleným; merikarpia s 5 hlavními žebry ± stejně vyniklými; sekreční kanálky po 1 ve valemkách a 2 na komisurální straně; stylopodium nízce kuželovité. – 2–3 druhy, původní jen v z. Evropě a ve Středozeří, druhotně i jinde. – Protandr. Entomogam.

1. *Petroselinum crispum* (MILL.) A. W. Hill – petržel obecná Tab. 71/1

Petroselinum crispum (MILLER) NYMAN ex A. W. HILL Hand-list Herb. Pl. Kew, ed. 3, 122, 1925. – Syn.: *Apium petroselinum* L. Sp. Pl. 264, 1753. – *Petroselinum vulgare* HILL Brit. Herb. 424, 1756, nom. inval. – *Apium crispum* MILL. Gard. Dict., ed. 8, no 2, 1768. – *Petroselinum hortense* HOFFM. Gen. Pl. Umbell. 163, 166, 1814. – *P. sativum* HOFFM. [ibid.] 178 in indice, 1814.

Poznámka: Jméno *P. vulgare* HILL 1756 je neplatně publikované, protože v uvedeném díle jsou používána i jiná než dvouslovná jména druhů.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 600.

Kořen větvenovitý, tenký nebo značně ztlustlý. Lodyha 40–80(–100) cm vys., v hor. 1/2 větvená, jemně rýhovaná, často dutá. Čepel přízemních a dol. lodyžních listů v obrysu zaobleně trojúhelníkovitá, až 12(–15) cm dl., 10(–12) cm šir., 2–3× zpeřená, trojčetná nebo s větším počtem jařem s lístky (úzkrojk) posledního řádu eliptickými až vejčitými, tupě nebo ostře zubatými až laločnatými; řapík až 6(–8) cm dl., v dol. části žlábkovitý, rýhovaný; hor. lodyžní listy jednoduše peřenosečné s úzkrojk čárkovitými, celokrajnými, přisedlé na krátkých blanitě lemovaných pochvách. Okolíky s 10–20 okolíčky na ± stejně dlouhých, až 1,5(–2,5) cm dl. stopkách; listeny obalu 2–5, šídlovitě kopinaté, ca 6 mm dl., listenů obalíček 6–7, čárkovitých, ca 2 mm dl. Kališní cípy nezřetelné, korunní lístky eliptické s vytaženou a dovnitř ohnutou špičkou, ca 0,75 mm dl. Merikarpia 2,5–3,0 mm dl., 1,5–2,0 mm šir., šedohnědá. VI–VII. Hkf.

2n = 22 (extra fines)

Variabilita: Pěstované petržele mají 2 hlavní typy: listová petržel (convar. *crispum* = var. *foliosum* ALEFELD) s tenkým nedužnatým kořenem a bohatě členěnými, někdy kadeřavými listy a kořenová petržel [convar. *radicosum* (ALEFELD) DANERT = subsp. *tuberosum* (BERNH.) SCHÜBLER et MARTENS] s kořenem větvenovitě ztlustlým, dužnatým.

Ekologie a rozšíření v ČR: Pěstuje se po celém území bez zvláštních klimatických nároků. Půdu vyžaduje hlubokou, čerstvě vlhkou a bohatou humusem. Často přechodně zplaňuje, převážně v nižších polohách, ojediněle i v horách (max.: Hrubý Jeseník, Dlouhé stráně, 1 150 m). Někdy snad i krátkodobě zdomácňuje: Žernoseky, Praha-Bohnice (DOMIN 1928).

Celkové rozšíření: Původní zřejmě ve Středozeří, pěstována v Evropě a téměř po celém světě a všude běžně zplaňuje.

Význam: Pěstována jako zelenina pro ztlustlý kořen a aromatické listy, které se používají do pokrmů jako koření či přísada, i jako léčivka. Užívá se většinou čerstvá, ale i konzervovaná (sušená, mražená). Pěstuje se jako jednoletá kultura, jako dvouletá pouze pro semenářské účely. V kultuře je od starověku. Celá rostlina obsahuje glykosid apiin a silici obsahující např. apiol, myristicin, podle jejichž zastoupení byly rozlišeny různé chemické rasy. Čerstvé listy mají vysoký obsah vitamínu C. Pro pěstování jsou uznané kořenové cv. Hanácká, Olomoucká dlouhá a Dobra a listová cv. Kadeřavá.

25. *Cicuta* L. – rozpupek *)

Cicuta LINNAEUS Sp. Pl. 255, 1753.

Lit.: MULLIGAN G.A. (1980): The Genus *Cicuta* in North America. Canad. J. Bot. 58:1755–1767.

Vytrvalé lysé byliny, celé prudce jedovaté. Lodyhy přímé, duté, jemně rýhované. Listy 2–3× peřenosečné s úzkrojk čárkovitě kopinatými, na okrajích ostře pilovitými. Okolíky ± ploché, složené z 10–20 okolíčků; obal většinou chybí, obalíčky vytvořeny. Kalich nezřetelný, korunní lístky bílé. Dvounažky šir. vejcovité; karpofor až k bázi rozdělený; merikarpia s 5 obloukovitě mírně vyklenutými hlavními žebry; sekreční kanálky 4 valemkové a 2 na komisurální straně. – Pouze 1 druh v mírném pásu s polokoule. – Protandr. Entomogam.

1. *Cicuta virosa* L. – rozpupek jizlivý Tab. 65/2

Cicuta virosa LINNAEUS Sp. Pl. 255, 1753.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 476. – Ex-

tra fines: BILLOT Fl. Gall. Germ. Exs., no 2681. – Fl. Rom. Exs., no 981. – Fl. Siles. Exs., no 660. – Herb. Fl. Reipubl. Sov. Ucr., no 161. – Herb. Fl. Ross., no 668, 921. – MAGNIER Fl. Selecta Exs., no 558.

*) Zpracoval B. Křisa

Tab. 71: 1 *Petroselinum crispum*, 1a – list, 1b – plůdek z boku, 1c – příčný řez plůdkem, 1d – kadeřavý kultivar. – 2 *Apium graveolens*, 2a – báze lodyhy se ztlustlou kořenovou hlavou, 2b – list, 2c – plod, 2d – plůdek z boku, 2e – příčný řez plůdkem.

